

L'anell i els *leitmotivs*

Richard Wagner i J.R.R. Tolkien

Sílvia Casacuberta Puig

Seminaris i Conferències

Àneu E

Aula Escola Europea

7 de març de 2017

Richard Wagner fou un compositor alemany que visqué al segle XIX i tanmateix ha estat present en gran part de la música elaborada els anys posteriors. La seva concepció de la música, l'òpera i en concret l'exaltació de l'art alemany (n'és un exemple la lletra del *Finale* de l'òpera Els Mestres Cantors de Nuremberg) van capgirar la noció que en tenia el públic general i els altres compositors. Per exemple, Wagner va incrementar considerablement el volum de l'orquestra (fins i tot hi va afegir instruments nous), va insistir en què l'audiència estigués plenament centrada en l'obra i va eliminar les àries perquè considerava que la seva música començava a l'inici de l'òpera i no s'acabava fins el final.

Wagner va escriure òperes tan conegudes com Tannhäuser, Tristany i Isolda, Parsifal, Lohengrin, Els Mestres Cantors de Nuremberg o la tetralogia de L'Anell del Nibelung. Aquest treball que tracta la conferència sobre Wagner se centra en la història de la tetralogia de l'Anell i en els temes que apareixen a la Marxa Fúnebre de Siegfried en comparació amb les pel·lícules del Senyor dels Anells basades en els llibres de J.R.R. Tolkien. La semblança entre la tetralogia de l'Anell i les pel·lícules no es troba només en l'argument, sinó també en la música. Richard Wagner emprava en les seves obres els *leitmotifs*: temes curts recurrents associats a personatges, paisatges o situacions específiques. Aquesta tècnica wagneriana va ser molt utilitzada en la indústria cinematogràfica, especialment per Howard Shore a les pel·lícules del Senyor dels Anells i per John Williams als films d'Star Wars.

L'Anell del Nibelung és considerada l'obra mestra de Wagner i consta de quatre òperes: L'Or del Rin, La Valquíria, Siegfried i El Capvespre dels Déus. La història s'inicia amb l'anhel del nibelung Alberich d'apropriar-se de l'anell que s'oculta a les profunditats del Rin. Aquell qui renunciï a l'amor podrà posseir l'anell i fruit del seu poder. Alberich decideix pagar el preu requerit i s'emporta l'anell. En el cas del Senyor dels Anells, la figura d'Alberich la trobem representada en la criatura Gollum, qui també cobeja l'anell per damunt de qualsevol altra opció, fins i tot l'amor. Ell també pren l'anell d'un riu i comença a patir una degradació física que representa la consumació del seu poder. D'aquesta forma podem considerar que ell també renuncia a l'amor de manera simbòlica, ja que fins i tot està disposat a perdre la seva aparença de Hobbit per tal de posseir l'anell.

Figures 1 i 2: Comparació entre l'aparença física d'un nibelung i de Gollum

En el cas de Wagner trobem dos *leitmotivs* crucials en aquest inici: el del poder de l'anell i el de la renúncia d'Alberich a l'amor. En el cas de l'anell, aquest també té un *motiv* en la pel·lícula de Peter Jackson, i de fet les músiques són força semblants, tal i com es pot constatar en les Figures 3 i 4:

Figura 3: Tema de l'anell a Wagner

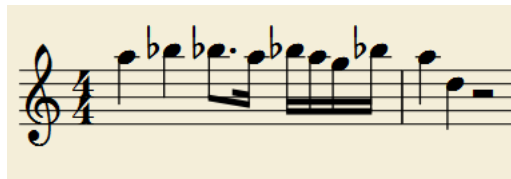

Figura 4: Tema de l'anell a les pel·lícules

Ambdós temes empen algun cromatisme i atorguen a l'escena un aire misteriós i de contenció. La trama en L'Anell del Nibelung avança i després d'un seguit d'aventures Wotan, el més important dels déus, aconsegueix prendre l'anell i dur-lo als gegants Fafner i Fasolt. L'òpera de La Valquíria comença amb la fugida de Sigmund, el fill de Wotan, a través del bosc. S'enamora de la seva germana bessona Siglinda i ella es queda prenyada de Siegfried. Sigmund s'enfronta a un combat amb l'espasa del seu pare (també sentim el tema de l'espasa) però Wotan, a contracor, decideix que el seu fill ha de morir, i així ho comunica a una de les seves valquíries, Brunhilda. Tanmateix, ella se n'adona de la voluntat real del seu pare i protegeix Sigmund. Més endavant, Wotan decideix castigar Brunhilda i envoltar-la d'un cercle de foc el qual només podrà travessar un heroi coratjós i que la vulgui prendre.

En la tercera òpera, Siegfried, el fill de Sigmund i Siglinda i el qual dona el nom a l'obra, emprèn un viatge amb l'objectiu de recuperar l'anell. Per tant, podem comparar l'empresa de Frodo, qui ha de dur l'anell a Mordor per tal de destruir-lo, amb la de Siegfried, qui ha de trobar-lo. Ambdós són herois que han hagut de sacrificar la seva vida per tal d'acabar amb el maliciós poder de l'anell. El *leitmotiv* de Siegfried com a heroi és semblant al *motiv* de la Comunitat de l'Anell, que emmarca l'aventura cap a les perilloses i obscures terres de Mordor:

Figura 5: Tema de l'heroisme a Wagner

Figura 6: Tema de l'heroisme al Senyor dels Anells

Tal com es pot observar, en els dos temes hi ha ritmes amb punt (que confereixen dinamisme) i la melodia va pujant fins desembocar en un acord major molt èpic (són especialment semblants l'últim ritme i compàs dels dos *motifs*).

Tot i que la comparació entre Siegfried i Frodo és inevitable, és curiós el detall de la reconstrucció de l'espasa en ambdues històries. En el cas de Siegfried, ell torna a unir els trossos de l'espasa de Nothung, que era del seu pare, per enfrontar-se al perill. En el cas del Senyor dels Anells, Aragorn torna a forjar l'espasa d'Andúril, que havia estat l'espasa del seu antecedent Isildur i justament és l'espasa que emprà en la seva aventura a Mordor. Per tant, podem considerar que Siegfried es desdobra en els personatges d'Aragorn i Frodo (els dos acaben esdevenint els herois de l'escomesa).

Finalment, en el Capvespre dels Déus té lloc l'acabament de la trama: Siegfried és assassinat i Brunhilda, la seva amant, acaba la feina que ell havia començat i destrueix l'anell enmig del foc. En el cas del Senyor dels Anells, podem trobar un cert paral·lelisme entre Brunhilda i Sam. Tot i que en un cas es tracta d'una relació amorosa i en l'altra d'amistat, Brunhilda, igual que Sam, sempre ajuda el seu company a superar les dificultats i el salva de diversos perills. I en canvi, tot el protagonisme i reconeixement el rep l'altre personatge. Per exemple, en el Senyor dels Anells, Sam salva Frodo de l'aranya a Minas Morgul. A més, quan per fi arriben al Mont del Destí, Frodo no és capaç de resistir la temptació de l'anell i sucumbeix al seu poder. És Sam qui procura que l'anell s'acabi de destruir, de la mateixa manera que ho fa Brunhilda. En els dos casos observem una relació de lleialtat i fidelitat. També és rellevant la presència del foc: en Wagner l'anell s'acaba destruint a causa del foc que s'origina i en les pel·lícules l'anell es llença a la lava del Mont del Destí.

Figura 7: Destrucció de l'anell en la pel·lícula del *Retorn del Rei*, envoltat de lava

A més, es poden destacar altres temes que són semblants en les dues obres: la dolçor del tema de Brunhilda com a la musa de Siegfried és comparable amb el *leitmotiv* de l'estima entre Aragorn i l'elfa Arwen. De la mateixa manera que ell està disposat a seguir lluitant per ella, Siegfried també troba inspiració per a les seves aventures en Brunhilda. A més, els acords tan representatius de la Marxa Fúnebre de Siegfried són semblants als acords també foscos i tenebrosos del *leitmotiv* de Mordor. Ambdós representen l'obscuritat i el terror de la terra desconeguda i esfereïdora: Mordor i la mort.

En conclusió, en la tetralogia de l'anell de Wagner i en la trilogia de les pel·lícules basades en les novel·les de J.R.R. Tolkien s'aprecien diversos paral·lelismes tant en la trama com en la música. En la meua opinió, les dues obres són magistrals i estan plenes d'èpica, d'emoció i d'elements fidedignes. En referència al concert, tot i que gaudeixo molt amb l'estil de Wagner, la peça que més em va agradar va ser la Marxa Fúnebre de Siegfried. Primer, és un resum de la tetralogia i és fascinant veure com els diversos *leitmotifs* van apareixent per narrar la vida de Siegfried a través de la música. Segon, a causa de la profunditat i la transcendència dels acords que envolten la mort del personatge. És una peça que ens arrossega cap a un estat en el qual ens enfrontem al concepte de mort d'una manera punyent i colpidora i alhora permet reflexionar sobre com la música és capaç d'explicar històries sense necessitat d'emprar paraules.